

X629, 376
674

УЗ

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

Л. О. Богословська

**ПІДСТАВИ ДО СКАСУВАННЯ АБО ЗМІНИ ВИРОКІВ,
ЯКІ НЕ НАБРАЛИ ЗАКОННОЇ СИЛИ**

Конспекти лекцій

ЖК

ХАРКІВ 1995

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА ПРАВОВА АКАДЕМІЯ УКРАЇНИ

Л.О. Богословська

ПІДСТАВИ ДО СКАСУВАННЯ АБО ЗМІНИ ВИРОКІВ,
ЯКІ НЕ НАБРАЛИ ЗАКОННОЇ СИЛИ

Конспекти лекцій

Затверджено
науково-методичною радою
академії.
Протокол № 3 від 16.03.96.

код екземпляра

336042

Харків 1995

Богословська Л.О. Підстави до скасування або зміни вироків, які не набрали законної сили: Конспекти лекцій. - Харків: Національна юридична академія України, 1995. - 36 с.

На основі аналізу літературних джерел, а також діючого кримінально-процесуального законодавства розглядається широке коло питань, пов'язаних із сутністю касаційного провадження, підставами до скасування або зміни вироків; зміст підстав, методи встановлення і специфіка оцінки доказів у касаційній інстанції.

Призначається для студентів та аспірантів.

Рецензент Л.М.Давиденко, доктор юридичних наук, професор Інституту підвищення кваліфікації Генеральної прокуратури України

П л а н

1. Вступ
2. Роль касаційної інстанції у системі органів правосуддя.
3. Поняття касаційних підстав.
4. Неповнота та однобічність попереднього чи судового слідства.
5. Невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи.
6. Істотне порушення кримінально-процесуального закону.
7. Неправильне застосування кримінального закону.
8. Невідповідність призначеного судом покарання тяжкості злочину та особі засудженого.

І. ВСТУП

Однією з головних функцій держави є здійснювана нею правоохоронна діяльність, спрямована на боротьбу з правопорушеннями та їх попередження, на дійсовий захист прав та законних інтересів підприємств, організацій, установ, громадян України.

Важливе місце у боротьбі зі злочинністю займає суд, виключною компетенцією якого є здійснення правосуддя за кримінальними справами. Кримінально-процесуальний закон встановлює такий порядок діяльності суду, визначає таке його правове положення і надає йому такі переваги у забезпеченні правильного застосування правових норм, яких не має жодний орган нашої держави.

Питання, що стосуються діяльності судів усіх ланок судової системи, мають велику політичну значущість.

Прийнята в Україні Концепція судово-правової реформи спрямована на створення оновленої судової системи, у тому числі й системи перегляду судових рішень. Згідно з Концепцією передбачається створення трьох видів перегляду законності та обґрунтованості судових рішень за кримінальними справами – касаційний, апеляційний і відновлення справ за нововиявленими обставинами. На сучасному етапі перед практичними та науковими працівниками стоїть

важлива задача - розробити шляхи і способи для підвищення рівня та якості правозастосувальної діяльності суду. В процесі судової реформи державою поставлена задача підвищення ролі суду як гаранта прав та свобод громадян України, закріплення гарантії здійснення демократичних основ судочинства, забезпечення безумовної незалежності суддів, а також прийняття ряду інших заходів, спрямованих на забезпечення справедливості правосуддя. Тому розробка, поряд із загальними проблемами правосуддя, питань, що стосуються його окремих сторін, досить актуальна. Ряд складних і цікавих питань пов'язано зі здійсненням правосуддя в стадії касаційного провадження. До них, зокрема, відносяться питання про підстави до скасування та зміни вироків, про межі дії загальнопроцесуальних принципів у касаційній інстанції, про специфіку оцінки доказів, про заборону погіршення становища засудженого при перегляді справи за його скаргю, про правову суть касаційної ухвали та деякі інші.

У даному посібнику досліджуються касаційні підстави до скасування чи зміни вироків, проте в цілях більш повного та всебічного їх розгляду порушуються й інші пов'язані з цим питання, в тому числі про роль касаційної інстанції у системі органів правосуддя, методи встановлення підстав для скасування чи зміни вироків, викладаються деякі питання історичного розвитку кримінально-процесуального законодавства щодо касаційних підстав.

2. РОЛЬ КАСАЦІЙНОЇ ІНСТАНЦІЇ У СИСТЕМІ ОРГАНІВ ПРАВОСУДДЯ

Судова система України включає суди кількох різних рівнів, причому кожний вищестоящий суд є перевіркою інстанцією для суду нижчестоящого, і всі суди керуються вказівками суду, який очолює судову систему. Це положення істотно важливе для розуміння природи касації та ролі тих судів, що здійснюють касаційний перегляд.

У ході встановлення та усунення порушень закону касаційною інстанцією дається конкретна критична оцінка неправильних, неправосудних вироків і таким чином здійснюється керівництво судовою практикою, а також упередження судових помилок.

Касаційне керівництво гнучке, досить ефективне, тому що відображає і регулює повсякденну практику нижчестоящих судів, і ця обставина вигідно відрізняє даний вид перегляду від відновлення справи за нововиявленими обставинами.

Касаційні ухвали мають на меті не тільки виправлення судових помилок по конкретній справі. Здійснюючи правосуддя, касаційна інстанція виконує виховну функцію, зміст якої визначається задачами, що стоять на цій стадії.

У кожній ухвалі чи постанові розкривається значення тієї чи іншої правової норми, роз'яснюється її зміст та порядок застосування. Це орієнтує практику всіх судів і є критерієм, за яким нижчестоящі суди оцінюють свою діяльність і вносять в неї необхідні поправки.

Лише спираючись на закон і виконуючи в його межах свої обов'язки, касаційна інстанція може виконати покладену на неї державно-правову функцію судового нагляду та контролю за діяльністю нижчестоящих судів. У процесуальній формі здійснення правосуддя касаційною інстанцією містяться необхідні гарантії забезпечення законності при провадженні за кримінальною справою і можливості виправлення допущених у попередніх стадіях помилок, а також визначені законом засоби охорони прав та інтересів процесу.

Для правильного розуміння суті діяльності касаційної інстанції у кримінальному процесі необхідно враховувати низку моментів. Насамперед, касаційна інстанція при здійсненні правосуддя за кримінальними справами володіє великим "ступенем владності", який виявляється у скасуванні чи зміні незаконного та необгрунтованого вироку, а також у праві давати нижчестоящим судам обов'язкові для них вказівки.

Щодо виховної функції касаційної інстанції, то мова йде про виховний вплив діяльності та рішень цього суду не тільки на учасників касаційного провадження, представників громадськості, але й на суд першої інстанції. Особливу роль у здійсненні виховної функції правосуддя грають акти, які вносять суди другої інстанції. Законність, обгрунтованість, справедливність та мотивованість цих актів дозволяють вирішити питання про правильність висновків касаційної інстанції, а також оцінити ефективність її діяльності по дотриманню прав та законних інтересів громадян України.

Кримінально-процесуальне законодавство наділяє касаційну інстанцію такими повноваженнями, які дозволяють їй своєчасно і дієво усунути допущені при провадженні по справі порушення закону. Це впливає із суті касації, класичне визначення якої як перевірки законності та обгрунтованості вироку, інакше кажучи, - перевірки його за формою і за змістом в їх взаємозв'язку, було

вперше сформульовано у законі про судоустрій у 1938 році. Саме у перевірці форм і змісту, тобто законності і обґрунтованості вироку, треба перш за все бачити принципову відміну інституту нашої касації від касації буржуазної, свідомство його своєрідної юридичної природи.

Інститут касації принципово відрізняється від апеляції, яка була скасована "Декретом про суд" № I у 1917 році. Під апеляційним провадженням згідно з Уставом кримінального судочинства 1864 року розумілось оскарження учасниками процесу та прокурором, який приніс протест у вищу судову інстанцію, на не набувший законної сили вирок для повторного розгляду справи по суті, як з фактичного, так і з юридичного боку, та винесення нового рішення по справі. Іншими словами, апеляційна інстанція, як і суд першої інстанції, розглядає справу по суті та виносить вирок, який замінює вирок нижчестоящого суду, або за своїм змістом є однаковим з попереднім.

Однією з особливостей апеляційного перегляду в Росії було те, що він здійснювався тільки в межах, вказаних у протесті або скаргі. Вирок апеляційного суду був остаточним і оскаржити його можна було тільки в касаційному порядку.

Неможливо було в апеляційному порядку оскаржити вироки, винесені нижчестоящими, а з 1912 року – мировими судами, а також судами з участю присяжних засідателів.

Згідно з Уставом кримінального судочинства 1864 року в Росії касаційним оскарженням називалось оскарження "окончательных приговоров суда первой инстанции или постановленных в апелляционном порядке, не вошедших в законную силу, с целью рассмотрения их в высшей судебной инстанции с точки зрения правильности применения норм материального и процессуального права с целью постановления решения о полной или частичной отмене обжалованного приговора и возвращении дела для нового судебного разбирательства".

У цьому порядку розглядалися усі вироки апеляційних судів; усі вироки судів, яким закон надавав право розглядати справу по суті виключно в одній інстанції, вироки судів за участю присяжних засідателів. Суб'єктами права касаційного оскарження були ті ж особи, що й при апеляції.

Справа надсилалася до касаційного суду, якщо у вирокі суду першої інстанції або в апеляційній інстанції були допущені юридичні помилки. Їх називали касаційними поводами. До них належали істотні

порушення форм та обрядів провадження; неправильне застосування кримінального закону; порушення правил щодо підсудності.

Як при апеляційному, так і при касаційному переглядах справ не можна було виходити за межі підстав, указаних в скарзі або протесті, а також не можна було розглядати докази відносно засуджених, які не оскаржили вирок, або відносно яких вирок не був опротестований. До речі, законом "Об усилении состава кассационных департаментов Правительствующего Сената" були запроваджені грошові застави при поданні касаційних скарг на вирoki окружних судів та судових палат. Треба зазначити, що при відхиленні скарги застави надходили в прибуток держави.

Від систем перегляду вироків у буржуазному процесі наша касація відрізняється й іншими принциповими ознаками, а саме: свободою оскарження вироків, недопущенням погіршення становища засудженого при перегляді справи за його скаргою, незалежністю касаційної інстанції відносно доводів, які містяться у скарзі чи поданні, перевіркою справи у повному обсязі відносно всіх засуджених та деякими іншими. Кожна ознака відображає певну сторону інституту діючої касації, а в цілому вони дають картину і правильного уявлення про діяльність касаційної інстанції як органу, що здійснює правосуддя за кримінальними справами.

Діяльність касаційної інстанції можлива лише при наявності скарги учасників процесу, вказаних у ст. 347 МКК України, або за поданням прокурора. Інакше кажучи, приводом, імпульсом для початку касаційного провадження є скарга або подання. Перевіряючи матеріали справи, вищестоящий суд повинен установити, чи обґрунтовані доводи, викладені у касаційній скарзі /поданні/, чи дійсно мають місце вказані у них порушення і якщо марть, то які наслідки вони повинні потягти. Разом з тим касаційна інстанція повинна перевірити справу у повному обсязі з метою виявлення інших порушень, не вказаних касатором, і вирішити питання про вплив їх на долю вирокy. Своє рішення по касаційній справі інстанція приймає на основі перевірки матеріалів, як тих, що є у справі, так і додатково поданих до суду. За цими матеріалами касаційна інстанція встановлює наявність або відсутність підстав до скасування чи зміни вироків.

Предметом розгляду касаційної інстанції є акти попереднього слідства і дізнання, віддання до суду та судового розгляду. До цієї інстанції можуть бути подані й нові, додаткові матеріали,

що підлягають оцінці разом з матеріалами, що містяться у справі. У матеріалах попереднього слідства та актах віддання до суду досить повно в письмовому вигляді відображаються усі дії, що здійснюються у цих стадіях процесу. У стадії попереднього слідства кожний акт, кожна дія, здійснювана слідчим органом, процесуально оформляються і виражаються в певних документах /протоколі, постанові, поданні та ін./. До справи залучаються речові докази, в свою чергу описані у відповідних актах, а також різного роду письмові документи.

У результаті вивчення і оцінки всієї сукупності доказів, що містяться у справі, створюються необхідні передумови для вирішення питання про те, що має місце невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи, чи є суттєві порушення кримінально-процесуального закону або неповнота розслідування справи. Іншими словами, в результаті ретельного дослідження матеріалів справи встановлюється наявність /відсутність/ однієї чи кількох касаційних підстав.

У стадії судового розгляду знову досліджуються всі докази, зібрані на попередньому слідстві, причому в інших процесуальних умовах, максимально забезпечуючих встановлення по справі об'єктивної істини. За ініціативою суду, прокурора та за клопотанням учасників процесу можуть бути притягнуті й нові матеріали, що перевіряються і оцінюються в сукупності із зібраними раніше. Якщо на попередньому слідстві не було здійснено повноти в дослідженні обставин справи, вона може бути надолужена у судовому розгляді; при відсутності такої можливості справа повертається на додаткове попереднє слідство.

Таким чином, перевіряється законність і обґрунтованість вироку; касаційна інстанція досліджує матеріали як попереднього слідства, так і судового розгляду. При цьому треба мати на увазі, що суд обґрунтовує свій вирок лише на тих доказах, що були розглянуті у судовому засіданні /ст.323 КПК України/. І якщо навіть на попередньому слідстві були встановлені всі обставини справи, притягнуті і правильно оцінені всі докази, але в стадії судового розгляду вони неповно були досліджені, вирок має бути визнаний незаконним і необґрунтованим.

Судове слідство як найбільш важлива частина судового розгляду - це досить складна діяльність суду і учасників судового розгляду, що виражається в різних діях і актах: допити, оголошення документів, огляд речових доказів, заяв і клопотань, винесення

ухвал суду і т. ін. Уся ця багатостороння діяльність виражається у єдиному документі – протоколі судового засідання. Цим пояснюються високі вимоги, що висуваються законом /ст. 87 КПК України/ до протоколу судового засідання. Значення цього протоколу настільки велике, що відсутність його у справі або навіть непідписання його головуючим чи секретарем судового засідання є безумовною підставою для скасування вироку /ст. 370 КПК України/. Протокол судового засідання – це, по суті справи, єдиний документ, на підставі якого касаційна інстанція може встановити, що відбувалося в стадії судового розгляду та чи були там допущені порушення закону. Як правильно відзначив О.П. Темушкін, "у протоколах та інших письмових документах фіксується суть справи, розглядутої судом першої інстанції. У них містяться ті дані, що дозволяють судити, чи досліджені всебічно, повно та об'єктивно обставини справи, тобто чи виконані вимоги ст. 14 Основ. Тому вивчення протоколів та інших письмових документів є важливою частиною роботи касаційної інстанції по перевірці саме суті справи"¹.

Між доказами, що фігурують на судовому слідстві /показання підсудного, свідків, потерпілих, відповіді на додаткові запитання експертів та ін./, та прийняттям їх касаційною інстанцією, таким чином, існує посередницька ланка у вигляді протоколу судового засідання. Іншаке кажучи, касаційна інстанція отримує відомості про факти не з першоджерел, а, так би мовити, "з других рук".

ПОНЯТТЯ КАСАЦІЙНИХ ПІДСТАВ, ЇХ СИСТЕМА

Встановлені законом підстави до скасування або зміни вироків утворюють певну систему, в якій кожна підстава є самостійною, має свій зміст, свої особливості, але разом з цим знаходиться у взаємозв'язку з іншими касаційними підставами. КПК України розкриває зміст кожної з них, а також визначає правові наслідки їх встановлення.

Являючи собою систему, маючи одну ціль, касаційні підстави надають можливості суду другої інстанції всебічно перевірити вирок, дати йому об'єктивну оцінку, бо оцінка доказів адгтна виявляти об'єктивну істину. Не існує такої несправності чи такого порушення закону у вирокі, які б не охоплювалися однією або на-

¹ Темушкін О.П. Організаційно-правові аспекти перевірки законності и обґрунтованості приговора. – М.: Наука, 1974. – С. 140.

віть кількома касаційними підставами. Однак не кожне порушення, допущене при провадженні по справі, обов'язково тягне скасування чи зміну вироку; головне в цьому питанні – визначити той вплив, який допущені порушення чинять на вирок як акт правосуддя. Особливістю підстав до скасування або зміни вироків та інших судових актів, якими закінчується вирішення справи в суді першої інстанції, є й те, що "обволікаючи" ці рішення і будучи частиною єдиної системи, вони являють собою певну, конкретну й цілком пізнавальну галузь порушень, при встановленні яких касаційна інстанція виключає можливість вступу в законну силу неправосудного судового рішення.

Касаційна підстава – ніби своєрідне узагальнене відбиття всіх типових порушень, допущених у стадіях порушення кримінальної справи, попереднього розслідування, віддання до суду та досудового розгляду. Зміст цих порушень характеризує сутність радянської касації, вони, по справедливому зауваженню І.В.Тирічева, "визначають зміст касаційного провадження"¹.

У кримінально-процесуальній літературі визначення касаційних підстав формулюється по-різному. "Касаційні підстави, – писав А.Л.Рівлін, – є такими встановленими в законі критеріями, виходячи з яких вищестоящий суд за існуючими у справі та поданими сторонами матеріалами перевіряє законність та обґрунтованість винесених вироків"². Правильними здаються вказівки А.Л.Рівліна на те, що касаційні підстави – це певні критерії. Дійсно, як критерії, які суд другої інстанції застосовує при перевірці законності та обґрунтованості вироку, виступають певні, встановлені законом підстави, що свідчать про допущені порушення і дають суду можливість визнати вирок неправосудним і тому скасувати його чи змінити.

Трохи інше визначення дає В.М.Тавровський: "Касаційні підстави – це порушення вимог закону, що тягнуть скасування чи зміну вироку, а також порушення постанов Пленумів Верховного Суду Союзу РСР та Верховних Судів союзних республік, допущені в ході розслідування та вирішення справи особою, що проводить дізнання, слідчим, прокурором, затверджуваним обвинувальний висновок, чи судом першої інстанції, які потягли /або могли потягти/ встановлення незаконно-

¹Советский уголовный процесс /Под ред. Л.М.Карнеевой, П.А.Лупинской, И.В.Тиричева. – М.: Юрид.лит., 1980. – С.414.

²Ривлин А.Л. Пересмотр приговоров в СССР. – М., 1985. – С.166.

го та необґрунтованого вироку, утруднюють або роблять неможливою його перевірку, а також нові обставини, що виникли та були виявлені після встановлення вироку, але до розглядання справи в суді другої інстанції, які виключають наступне провадження по справі або визнання вироку законним та обґрунтованим"¹. Це визначення є, на наш погляд, досить громіздким, складається з різномірних понять та, по суті, містить ряд положень, з якими навіряд чи можна погодитись.

Питання про юридичну природу постанов Пленуму Верховного Суду держави, про їх призначення та межі дії залишається дискусійним і у теперешній час. У зв'язку із запропонованим Б.М.Тавровським визначенням касаційних підстав виникає перш за все питання про те, чи можна вважати самостійною підставою до скасування вироку невідповідність останнього вимогам постанов Пленуму Верховного Суду України.

Відомо що Пленум Верховного Суду України виносить постанови як за конкретними кримінальними справами, так і за окремими питаннями застосування чинного законодавства. Їх правова природа за своїм змістом неоднакова, проте характерно, що ні ті, ні інші не утворюють норм права. Керуючі роз'яснення Пленуму не є самостійним актом правотворчості. Вони покликані лише допомогти судам, як і органам попереднього розслідування, правильно усвідомити суть існуючого закону та забезпечити правильне його застосування. Інакше кажучи, керуючі роз'яснення Пленуму Верховного Суду України повинні знаходитися в повній відповідності з чинним законодавством та шляхом тлумачення у необхідних випадках його норм конкретизувати та деталізувати їх дійсну суть. Керуючі роз'яснення Пленуму Верховного Суду України не можуть утворювати нових правових норм або змінювати існуючі норми права. "Обсяг нормативного акту, - правильно відзначає О.П.Темушкін, - визначається законодавцем, і лише він вправі внести в нього зміни, в тому числі шляхом поширення дії цього акту на більш чи менш широке коло відносин"².

Ретельно проаналізувавши природу, призначення та обов'язковість постанов Пленуму Верховного Суду СРСР, Х.В.Шейнін також дійшов висновку, що "без закону не може бути роз'яснення". Більш того, лише в процесі застосування закону судами виникає те чи інше

¹Тавровський Б.М. Уголовно-процессуальные основания и основания изменения приговора кассационной инстанции: Автореф. дис... канд. юрид. наук. - М., 1978. - С. 10.

²Темушкін О.П. Организационно-правовые формы проверки законности и обоснованности приговоров. - М., 1978. - С. 37.

питання, що потребує роз'яснення. Саме слово "роз'яснення" підкреслює, що мова йде не про нову форму, доповнення чи зміну закону, а про розкриття змісту вже існуючої норми, що застосовується в процесі судової діяльності. Роз'яснення повинно не тільки випливати із закону, але й повністю відповідати йому¹. Постанови Пленуму Верховного Суду покликані розкривати зміст діючого закону, є конкретним видом судового тлумачення, специфічною формою забезпечення єдиності судової практики та, у кінцевому рахунку, законності в правозастосовній діяльності судових органів, здійснюється вищим судовим органом країни та обов'язкові для судів. Вони відображають чинне законодавство, правові норми якого, внаслідок різних судових помилок, повно та правильно не були застосовані. Тому, встановлюючи конкретні порушення кримінального та кримінально-процесуального закону, касаційна інстанція в своїй ухвалі повинна вказати, в чому ці порушення закону виявилися, а для підтвердження своєї позиції може використати конкретний пункт керуючого роз'яснення Пленуму Верховного Суду України.

Встановлені касаційною інстанцією порушення охоплюються системою тих підстав до скасування чи зміни вироку, які вказані у законі; тому немає необхідності встановлювати будь-які додаткові підстави. Незастосування або неправильне застосування постанови Пленуму Верховного Суду завжди охоплюється однією із існуючих в законі касаційних підстав.

У запропоноване Б.М.Тавровським визначення касаційних підстав виключені також вказівки на "нові обставини, що виникли та виявлені після винесення вироку, але до розглядання справи в суді другої інстанції, що виключає наступне провадження по справі або визнання вироку законним та обґрунтованим"¹. На жаль, автор не пояснює, що він розуміє під "новими обставинами". Якщо тут маються на увазі нові матеріали, про які йде мова в ст.361 КПК УРСР, то поява їх у касаційному провадженні свідчить не про що інше, як неповність попереднього чи судового розслідування, на що, зокрема, й вказує ст.368 КПК УРСР.

Із викладеного випливає необхідність більш чіткого визначення поняття "касаційна підстава".

¹Шейнин Х.Б. Руководящие разъяснения Пленума Верховного Суда СССР // Сов. государство и право. - 1980. - № 9. - С.78.

²Тавровский Б.М. Уголовно-процессуальные основания к отмене или изменению приговора, кассационной инстанции: Автореф. дис.... канд.юрид. наук. - М., 1978. - С.16.

Касаційна підстава - це порушення, допущене на попередньому розслідуванні та в суді першої інстанції; його наявність свідчить про незаконність та необґрунтованість судового рішення та вимагає скасування або зміни останнього.

Касаційні підстави утворюють цілісну систему, в якій сутність та значення кожної підстави визначаються не тільки її змістом, але й функціонуванням усієї системи, де порушення тієї чи іншої норми закону тягне за собою інші порушення та відображається на реалізації в цілому задач кримінального судочинства. Наприклад, в такій підставі, як "невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи", мова йдеться про повно, об'єктивно та всебічно досліджені обставини, але неправильно зроблені висновки. Встановленню касаційної підстави повинна передувати перевірка вироку з погляду наявності чи відсутності односторонності та неповноти розслідування обставин справи. Лише встановивши, що справа розслідувана повно та всебічно, суд другої інстанції може визначити невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи.

Аналогічний взаємозв'язок можна прослідкувати й при неправильному застосуванні кримінального закону; порушення може виявитися, як це зазначено в законі /ст.371 КПК України/, у незастосуванні закону, який належало застосувати, або в застосуванні кримінального закону, який не належало застосувати, а також у неправильному тлумаченні закону, що суперечить його точному змісту. Перші два порушення на практиці частіше всього бувають наслідками неповноти попереднього або судового слідства. Правильне застосування кримінального закону, правильна правова кваліфікація вчиненого злочину значно залежить від повного та правильного встановлення правових ознак діяння, а неповнота їх встановлення частіше за все є наслідком неповноти слідства.

Характерною для ілюстрації зв'язку вказаних касаційних підстав є ухвала Судової колегії за кримінальними справами Верховного Суду України по справі Морозова, засудженого за ст.91 КК України.

Морозов з жінкою був у гостях у громадянина Стеренка. У цей час у двір садиби зайшов п'яний Шоломейко. У відповідь на пропозицію піти з території двору Шоломейко став погрозувати Морозову убивством. Тоді Морозов з'явився в дім, взяв ніж і вдарив Шоломейку в груди. Потерпілий відразу помер.

Розглядаючи справу за протестом заступника Голови Верховного Суду України, Судова колегія вказала на те, що і попереднє, і судове слідство по справі були проведені неповно та однобічно, бо не з'ясовано багато фактичних обставин справи, за яких було вчинено злочин, не встановлено мотив убивства, неповно допитані свідки злочину, внаслідок чого необгрунтованою стала кваліфікація дій засудженого за ст.94 КК України.

Подібний взаємозв'язок можна прослідкувати і в інших касаційних підставах. Було б неправильно теоретично і не виправдано практикою виділяти з усієї системи підстав будь-яку одну як найбільш важливу. Так, скасовуючи вирок за кількома підставами, касаційна інстанція не вказує, яка з них відіграла вирішальну роль для судового вироку. Разом з тим, це не виключає взаємозв'язку касаційних підстав при їх застосуванні з будь-якого певного боку діяльності слідчих та судових органів.

НЕПОВНОТА ТА ОДНОБІЧНІСТЬ ПОПЕРЕДЬОГО ЧИ СУДОВОГО СЛІДСТВА

У системі касаційних підстав першими названі неповнота або однобічність попереднього чи судового слідства¹. Перш ніж розглянути сутність підстави, слід вирішити питання, чи відрізняються ці поняття, чи являють собою різні підстави до скасування чи зміни вироку, а чи складають єдину касаційну підставу.

Якщо виходити з тексту закону /ст.368 КПК України/, який вказує на однобічність або неповноту слідства, то можна дійти висновку, що маються на увазі дві касаційні підстави. Використаний сполучник "або" звичайно свідчить про різні поняття або речі. Проте сам закон не дотримується такої різниці. У юридичній літературі існує твердження, що "вони є самостійними підставами, оскільки в законі /ст.367 КПК України/ з'єднані сполучником "або". Тому вирок може бути скасований навіть тоді, коли допущена лише однобічність або тільки неповнота дослідження справи"². На жаль, ні Г.М.Смоляченко, ні сам законодавець не показують, в чому саме полягає різниця між однобічністю та неповнотою розслідування справи. Вільш того, зі змісту ст.368 КПК України можна

¹Цій касаційній підставі у роботі приділяється велика увага, бо судова практика показує, що за цієї підставою найчастіше скасовуються або змінюються вирoki /52%/. Див.: Петрухин И.Л. Причини судебных ошибок // Сов.государство и право. - 1970. - № 5.

²Смоляченко Г.М. Відміна вироку в зв'язку з однобічністю або неповнотою дослідження, попереднього чи судового слідства // Рад. право. - 1981. - № 2. - С.31:

зробити висновок, що законодавець не проводить різниці між однобічністю та неповнотою слідства, вказуючи на єдиний за своїм характером зміст цієї підстави. "Однорічним або неповно проведеним визначається дізнання, попереднє або судове слідство, які залишили не виявленими такі обставини, встановлення яких могло мати істотне значення для справи" /ст. 368 КПК України/. І далі кримінально-процесуальні кодекси дають перелік характерних ознак однобічності та неповноти одних і тих же обставин, недослідження яких у всякому випадку тягне скасування вироку.

Судова практика також розглядає однобічність та неповноту слідства як єдину підставу, яка не підлягає розчленуванню. Так, скасовуючи вирок по справі К. та І., Судова колегія по кримінальних справах Верховного Суду України в ухвалі вказала: "Органи попереднього слідства не з'ясували з достатньою повнотою обставини, які мають істотне значення по справі; а суд за цими односторонньо дослідженими матеріалами виніс виправданий вирок" /підкреслено нами - Л.Б./. Однобічність, на наш погляд, є частковим вираженням неповноти проведеного слідства, тому більш правильно говорити не про однобічність або неповноту, а про однобічність та неповноту розслідування справи, застосовуючи не роздільний сполучник "або", а з'єднувальний "та", бо у даному випадку мова йде про одну касаційну підставу, що виражається різними поняттями. Слід відзначити, що ще в 1959 році В.А.Познанський, розглядаючи зміст цієї касаційної підстави, писав: "Обидва ці поняття відображають зміст однієї і тієї ж підстави до скасування чи зміни вироку... Неповнота дослідження справи - більш широке поняття, яке охоплює, як правило, усі випадки невиявлення обставин, що складають предмет дослідження справи, а також усі випадки відсутності у справі доказів, необхідних для підтвердження певних обставин. Вона також містить в собі і випадки однобічного дослідженої справи. Іншими словами, однобічність попереднього або судового слідства є конкретною формою, одним із видів неповноти дослідження справи"¹.

Загальна вимога закону, яка викладена в ст. 22 КПК України, зобов'язує суд, прокурора та органи попереднього слідства приймати усі передбачені законом заходи для всебічного, повного та об'єктивного дослідження обставин справи. Невиконання розпорядження

¹Познанський В.А. Односторонность или неполнота предварительного или судебного следствия как основание к отмене или изменению приговора // Уч. зап. Сиратова. юрид. ин-та. - 1959. - С. 34-35.

даної норми здатне викликати серйозні судові помилки і є негативним виявом розглядуваної касаційної підстави.

У процесуальній літературі відмічалось, що межа, існуюча між поняттями повноти, всебічності та об'єктивності, дуже відносна, рухома та умовна.

"Деякий відтінок різниці між ними, - відмічає П.Ф.Пашкевич, - все ж існує. Поняттям "всебічність" звичайно характеризується якісна сторона дослідження, а поняттям "повність" - кількісна. Наприклад, якщо залишилися недослідженими деякі епізоди злочинної діяльності, то звичайно кажуть про неповність дослідження, а не про його однобічність. Якщо ж встановлені усі епізоди злочину, але розслідувані вони поверхово, недостатньо, з прогалинами, то вживані поняття і неповноти і однобічності. Поняття однобічності вживається частіше у тих випадках, коли хочуть підкреслити певний "перекіс" при дослідженні справи в одну будь-яку сторону"¹. У деяких випадках в однобічності розслідування і розглядання кримінальної справи виявляється порушення вимоги об'єктивності, тобто безстороннього, не упередженого підходу до дослідження обставин справи.

Виключно при поєднанні усіх цих вимог закону встановлюються обставини вчиненого злочину в кожній кримінальній справі, які завжди різні, завжди залежать від конкретних особливостей і характеру вчиненого злочину. Однак деякі обставини настільки істотні і значущі, що без глибокого, повного та старанного дослідження їх не можна встановити об'єктивну істину і винести законний та обґрунтований вирок. Такі обставини передбачені законодавством у ст.23, 64 КПК України, вони складають предмет доказу по кримінальній справі.

Неповнота та однобічність, таким чином, можуть виразитися в недослідженні події злочину, винності особи, що скоїла злочин, обставин, що впливають на ступінь та характер відповідальності обвинуваченого, характер і розмір заподіяної злочином шкоди, причин та умов, які сприяли скоєнню злочину. Кожна з цих обставин є багатогранною, має безліч сторін і виявлень; отже, сказати наперед, які саме обставини повинні бути встановлені у конкретному випадку, неможливо в силу різноманітності конкретних умов

¹Пашкевич П.Ф. Всесторонність, повнота и объективность судебного исследования дела // Науч. коммент. судеб. практики за 1996 г. - М., 1976. - С.107.

кожної справи, і тому це питання вирішується кожного разу тим органом попереднього розслідування чи судом, у виробництві якого справа знаходиться. Однак таке визначення неповноти і однобічності занадто загальне. Не ставлячи перед собою задачу дослідження усіх цих обставин, обмежимося лише розглядом випадків, які найчастіше зустрічаються на практиці. Насамперед належить відзначити, що обставини, передбачені ст. 367 КПК України, зв'язані з найважливішим поняттям кримінального права – складом злочину, наявність якого є єдиною підставою кримінальної відповідальності. Кожний склад злочину містить в собі елементи, які характеризують об'єкт, об'єктивну сторону, суб'єкт і суб'єктивну сторону злочину. В тій або іншій формулюванні ці елементи складу злочину виражаються в обставинах, передбачених в законі. Однак дані обставини є категоріями процесуальними, вони спрямовують діяльність слідчих і судових органів на виконання покладених на них задач. Цими процесуальними за своїм характером і призначенням категоріями ми і повинні користуватися при розкритті змісту неповноти та однобічності попереднього чи судового слідства.

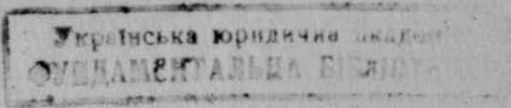
У кожному випадку в залежності від особливостей і характеру кримінальної справи, відбувається конкретизація, а при необхідності – доповнення предмету доказування.

Звернемося до розгляду обставин, які підлягають дослідженню.

Подія злочину є першою з указаних в законі обставин, що підлягають доказуванню по кожній кримінальній справі. Всі слідчі і судові дії спрямовані перш за все на встановлення того, чи мало місце суспільно-небезпечне діяння, тобто таке, яке прямо передбачене відповідною статтею кримінального кодексу, і якщо мало, то на що саме, на який об'єкт воно спрямоване. Без встановлення події злочину в усіх його правових ознаках, без його конкретизації у часі і просторі, без встановлення способу, місця і часу скоєння злочину не можна вести мову про повний та всебічний розгляд справи.

Пленум Верховного Суду України в своїх постановках неодноразово вказує на необхідність встановлення причинного зв'язку між подією злочину і наслідками, які настали, підкреслюючи тим самим важливість вилучення однієї із суттєвих обставин, яка характеризує об'єктивну сторону складу злочину. Невстановлення цієї обставини тягне за собою скасування вироку.

З погляду кримінального закону всі елементи, які складають подію злочину – це вимоги, що відносяться до об'єкту й об'єктивної

сторони вчиненого злочинного діяння. Невстановлення будь-якої суттєвої ознаки об'єкту та об'єктивної сторони злочину створює неповноту та однобічність попереднього та судового слідства.

Винність обвинуваченого в скоєнні злочину є другою обставиною, яка підлягає встановленню. Цій обставині також притаманні різного роду ознаки та риси, в першу чергу, необхідність встановлення форми вини, а саме: як діяв обвинувачений – вмісно чи по необережності, на що був спрямований намір обвинуваченого та ін. Все це складає суб'єктивну сторону злочину, яка природно не висчерпується питанням щодо форми вини, хоча у даному випадку є суттєво важливою.

Характерною у цьому плані є справа Філіпова, засудженого за вмісне вбивство за ст. 104 КК України. Злочин Філіпова виявився в тому, що він, будучи дільничним уповноваженим, зайшов до своєї знайомої Чусової і став розпивати з нею самогон. У цей час в кімнаті заплакала дитина. Мати, бажаючи заспокоїти її, показала на міліціонера и пригрозила, що він може забрати дівчинку у сумку. Філіпов з метою налякати дитину дістав із кобури пістолет і, неціливши його на дитину, натиснув на спусковий гачок. Дівчина була вбита. І на попередньому слідстві, і під час судового розгляду Філіпов у своїх показаннях стверджував, що постріл для нього був цілковитою несподіванкою, бо він гадав, що пістолет не заряджений; він визнав себе винним у необережному вбивстві. У даному випадку неповне й неправильно проведені дослідження суб'єктивної сторони злочину призвело до неправильної кваліфікації, тому вищестоящий суд виправив допущену помилку, вирок змінив і кваліфікував даний злочин як вбивство, скоєне внаслідок необережності.

До суб'єктивної сторони скоєного діяння відносяться і питання щодо ступеня та характеру винності кожного із співучасників злочину. Однак скасування вироку за мотивами причетності до злочину інших осіб, крім засуджених, може мати місце тільки у тому випадку, якщо виявлення обставин, пов'язаних зі злочином цих осіб, потребує скасування вироку або може вплинути на вирішення питання про винність засуджених за скасованим вироком.

Вирок може бути скасований на підставі однобічності та неповноти, якщо не виявлені мотив і ціль скоєного злочину. В теорії кримінального права і процесу дискусійним все ще залишається питання про те, чи кожен злочин має свій мотив. Практичне значення даного питання велике, бо воно визначає, за якими злочинами мотив

треба виключати до предмету доказування, а за якими його можна не встановлювати. Існує точка зору, згідно з якою мотив притаманний лише вміслим злочинам. Ми не поділяємо цієї думки і вважаємо, що всі без винятку злочини мають мотив, бо він завжди лежить в основі поведінки людини з не порушеною психікою. Вважаємо, що при необережній формі вини також необхідно визнати мотив поведінки, що призвів особу до злочину. В небережних діях такими мотивами можуть бути хвастощі, нехтування правилами гуртожитку, лінощі та ін. У будь-якому випадку з'ясування мотиву по кримінальній справі є важливим для забезпечення повноти дослідження справи, хоча його значення для кримінальної відповідальності різне. Мотив характерний для будь-якої злочинної поведінки особи, відсутність мотиву в скоєному злочині служить підставою для призначення психіатричної експертизи обвинуваченого.

Виявити мотив злочину – означає отримати відповідь на питання, чому особа зважилася на скоєння злочину, а визнати ціль – означає вирішити питання про те, чого хотіла особа досягти, скоюючи злочинне діяння. Ціль може по-різному впливати на ступінь відповідальності обвинуваченого. Для одних злочинів вона є обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони /наприклад, ціль наживи при спекуляції, ціль заволодіння майном при розбої/, для інших – не є такою, і законодавець не включає її у диспозиції статей кримінального кодексу.

Умовою винесення законного і обґрунтованого вироку є всебічне і повне дослідження обставин, які впливають на ступінь та характер відповідальності обвинуваченого. Ці обставини торкаються як суб'єктивної сторони злочину, так і об'єктивної, але в більшій мірі вони відносяться до суб'єкту злочину, до особи, винної в скоєнні злочину. Стаття 368 КПК України вказує, що розслідування завжди визначається однобоким і неповним, якщо не встановлені з достатньою повнотою дані про особу обвинуваченого. Невстановлення цієї обставини є безумовною підставою для скасування вироку.

Закон відносить до обставин, які належать доказуванню, характер і розмір заподіяної злочином шкоди, а також розмір витрат закладів охорони здоров'я на стаціонарне лікування потерпілого від злочинного діяння /п.4 ст.64 КПК України/. Ця вимога закону обов'язкова для всіх видів шкоди: матеріальної, фізичної та майнової. Повне та правильне встановлення розміру заподіяної злочином шкоди вельми важливе для визначення ступеня суспільної

небезпеки злочину і призначення справедливої міри покарання. Необхідність встановлення розміру шкоди, яка наступила в результаті злочину, обумовлена також вимогою закону щодо відшкодування державним і суспільним організаціям, а також окремим громадянам за подіяної злочином майнової шкоди /ст.440 ЦК України/.

Розслідуючи обставини, пов'язані із заподіяною злочином шкодою органи розслідування і суд зобов'язані вилучити наявність заподіяної шкоди, її характер – матеріальний, моральний чи фізичний, наявність причинного зв'язку між діями обвинуваченого і шкодою, розмір матеріальної шкоди та ін. Нез'ясування цих обставин, залишення їх за межами предмету доказування означає, що справа розслідувана неповно, однобічно.

Обставинами, які належить встановити по кримінальній справі, є причини й умови, що сприяли скоєнню злочину. Стаття 23 КПК України містить в собі принципове положення: при проведенні дізнання, попереднього слідства і судового розгляду кримінальної справи органи дізнання, слідчий, прокурор і суд зобов'язані виявити причини і умови, що сприяли скоєнню злочину, і застосувати міри до їх усунення.

Попередження злочинів – складний і багатогранний процес, який містить в собі сукупність різноманітних взаємопов'язаних заходів, що здійснюються державними органами і суспільними організаціями. Вивчення причин злочинів та умов, які сприяли їх скоєнню, повинно бути підпорядковано передусім задачам організації ефективної упереджувачої роботи.

Щоб запобігти злочину, здійснити профілактичні заходи, необхідно передусім знати причини скоєння злочину, умови, які йому сприяли.

У кримінально-процесуальній теорії все ще залишається спірним питання, чи завжди невстановлення причин та умов, які сприяли скоєнню злочину, тягне скасування вироку. З приводу цього питання висловлено різні думки. Одні процесуалісти вважають, що за такої ситуації підстави до скасування вироку немає, на думку других невстановлення причин і умов, які сприяли скоєнню злочину, тягне обов'язкове скасування вироку; з погляду третіх /що нам здається найбільш припустимим/ "Вирок повинен бути скасований з передачею справи для новорозгляду на підставі ст. 368 КПК України лише тоді, коли невстановлення причин і умов, які сприяли скоєнню злочину, зашкодило правильному вирішенню справи.

Останнє може мати місце, коли обставини, які сприяють скоєнню злочину, пов'язані зі складом злочину /наприклад, з подією, мотивом злочину, обставинами, які характеризують особу винного/, сприяють встановленню кола співучасників злочину та ін. В таких випадках при нестановленні цих обставин не можна вважати, що повно встановлений склад злочину і всі винні особи. Необхідність скасування вироку саме в таких випадках підтверджується і судовою практикою Верховного Суду України¹.

Злочинність – це соціальне явище, і вивчення причин, як і умов попередження злочинів – задача не лише правоохоронних органів, хоча, безумовно, саме їм відводиться велика роль у її виконанні. Злочинність і причини її вивчаються в двох планах тісно взаємопов'язаних: як соціальне явище в різних його пролявах і як окреме суспільно-небезпечне діяння /злочин/, скоєне конкретною особою.

Слідчо-прокурорські та судові органи вивчають злочинність головним чином у другому плані – у зв'язку з розслідуванням і розглядом окремих справ про злочини, які скоєні конкретними особами. Обставини, які сприяють здійсненню злочину, можуть мати різноманітний характер, частіше за все вони відносяться до об'єктивної сторони скоєного злочину. Правоохоронні органи повинні також вивчати особу обвинуваченого, умови, в яких він жив та працював /у сім'ї, школі, на виробництві, в оточенні друзів/, виявляти серед них тих, хто негативно вплинув на формування його моральної свідомості і потягнув його на шлях злочину. Невстановлення таких обставин нерідко тягне скасування вироку на підставі неповноти проведеного слідства.

Всі обставини, які входять в предмет доказування, встановлюються за допомогою доказів. Доказування є той спосіб, з допомогою якого пізнаються обставини, що належать обов'язковому встановленню в кожній справі. Звідси виходить, що повнота та всебічність залежать від того, наскільки повно і правильно вони використані та оцінені. Отже, односторонність та неповнота дізнання, попереднього чи судового слідства виражається в неповноті й односторонності дослідження не тільки обставин, які належать доказуванню, але й доказів, які зібрані по справі. Між обставинами, які належать встановленню, і доказами, за допомогою яких вони встановлю-

¹Див.: Омеляненко Г.М. Скасування вироку в зв'язку з односторонністю або неповнотою дізнання, попереднього чи судового слідства // Рад.право. – 1981. – № 2. – С.34.

ються, існує тісний зв'язок, а отже, такий зв'язок існує і між неповнотою й однобічністю доказів, призначених для їх встановлення.

Таким чином, однобічним і неповним є дізнання, попереднє чи судове слідство, в яких не встановлені будь-які обставини, котрі входять в предмет доказування, а також не залучені, не використані чи неправильно використані докази, з достовірністю встановлюючі ці обставини.

В ст. 368 КПК України вказано, що однобічним і неповним визнаються дізнання, попереднє чи судове слідство, які залишили невивченими такі обставини, встановлення яких могло мати істотне значення при постанові вироку. Отже, не завжди неповнота і однобічність тягнуть до скасування вироку; це відбувається тільки тоді, коли вони можуть вплинути на вирок. Законодавець не розкриває, в яких саме випадках ці обставини є істотними. В процесуальній літературі відмічалось, що істотні обставини залишаються часто недослідженими в результаті поверхового проведення попереднього слідства, дізнання та неприйняття судом першої інстанції заходів до усунення упущень і вад попереднього розслідування. Крім того, недослідженість суттєвих обставин є результатом не якісного проведення розслідування, в ході якого обставини встановлюються неточно, поверхово, а пояснення підсудного, його захисника та інших учасників процесу залишаються без перевірки або перевіряються не ґрунтовно¹.

Частина друга ст. 368 КПК України встановлює випадки, коли розслідування безумовно визнається однобічним і неповним: 1/ якщо не були допитані особи, чиї показання мають істотне значення для справи, а також не були вилучені документи, речові докази або інші матеріали для підтвердження або спростування обставин, які мають істотне значення для справи, 2/ якщо не були досліджені обставини, вказані в ухвалі суду, який направив справу на додаткове дослідження чи на новий судовий розгляд, 3/ якщо необхідність дослідження тієї чи іншої обставини виникає з нових матеріалів, які представлені при розгляді справи в суді касаційної інстанції; 4/ якщо не була з'ясована з достатньою повнотою особа обвинуваченого /підсудного/.

¹ Див.: Боньен В. П., Груш А. Я. Основания отмены и изменения приговоров и постановлений в порядке судебного надзора // Уч. зап. ВНИИСС. Вып. 18. - М., 1969. - С. 131.

У кримінально-процесуальній літературі спірним є питання про те, чи слід розглядати перелічені випадки безумовними підставами до скасування вироку, чи такими мають бути лише істотні порушення кримінально-процесуального закону, викладені в ст.370 КПК України. Треба відмітити, що раніше чинне законодавство безумовне скасування вироку встановлювало лише при деяких порушеннях процесуального закону. КПК союзних республік, прийняті після Основ 1958 року, вперше встановили їх стосовно неповноти й однобічності проведеного розслідування.

Деякі процесуалісти вважають, що при формулюванні повноти і однобічності, а також істотних порушень кримінально-процесуального закону, сам закон класифікує ці підстави на умовні і безумовні¹. Інші не згодні з такою точкою зору. Так, В.А.Моршинін вважає, що поділ касаційних підстав на умовні і безумовні відноситься не до будь-яких порушень кримінально-процесуального закону, а лише до порушення форм, порядку судочинства, істотних порушень кримінально-процесуального закону, вказаних в ст.345 КПК РРФСР². А.А.Давлетов, наприклад, гадає, що "не можна вважати безумовною підставою і недослідженість даних про особу обвинуваченого /п.3 ст.343 КПК РРФСР/". Однак тут же автор пише, що "такою істотністю, при якій вирок скасовується в будь-якому випадку, володіють обставини, перелічені в ст.68 КПК РРФСР, їх недоказаність завжди тягне застосування ст.343 КПК РРФСР, оскільки закон зобов'язує встановлювати вказані обставини по будь-якій справі"³. Непослідовність виявляється в тому, що на початку автор правильно вважає, що не всі дані про особу обвинуваченого і не завжди можуть вчинити істотний вплив на долю вироку. Обставини, які характеризують особу обвинуваченого, можуть мати різну кримінально-правову і кримінально-процесуальну природу і в конкретній ситуації можуть бути як істотними, так і неістотними. Стаття 68 /п.3/ вказує на дослідження обставин, які характеризують особу

¹ Див.: Мотовиловкер Я.О. Вопросы теории советского уголовного процесса в свете нового уголовно-процессуального законодательства. - Кемерово, 1962. - С.257.

² Див.: Моршинин В.А. Односторонность и неполнота как кассационное основание // Межуз.сб.науч.тр. Вып.57. - Свердловск, 1977. - С.131.

³ Давлетов А.А. Односторонность или неполнота уголовно-процессуального исследования как основание пересмотра приговора: Автореф. дис. ... канд.юрид.,аук. - Свердловск, 1980. - С.15-16.

обвинуваченого, тобто необхідних для правильної юридичної класифікації злочину, і справедливого застосування покарання, а в силу цього такі обставини підлягають обов'язковому доказуванню по кожній справі.

Думка законодавця зводиться до того, що не всяка неповнота тягне за собою скасування вироку, а лише така, яка вчинила чи могла вчинити вплив на правильність винесеного вироку. З цієї метою законодавець вводить поняття істотності даного порушення. Вказівки ч.2 ст.368 КПК України зв'язані з прагненням законодавця звернути увагу органів розслідування, прокурора та суду на такі порушення, які найчастіше допускаються на практиці і встановлення яких неодмінно, на підставі їх істотності, завжди тягне скасування вироку. Істотно, що неповнота та односторонність повинні бути такими, коли в справі не досліджені всі істотні обставини, внаслідок чого формулювання обвинувачення не відбиває злочину чи не охоплює всіх злочинних діянь, або неповнота виявляється в недостатності чи відсутності доказового матеріалу, через що мотивування обвинувачення є непереконливим, неаргументованим. Іншими словами, касаційна інстанція встановлює істотні прогалини попереднього чи судового слідства, виправлення і поповнення яких можливе лише за умови додаткового розслідування чи нового судового розгляду. Істотними порушеннями, які вказують на неповноту розслідування, суд другої інстанції може визнати й інші випадки, не охоплені ч.2 ст.368 КПК України, тобто кінцеве рішення даного питання цілком залежить від конкретних обставин кримінальної справи, від доказаності обвинувачення та інших умов.

Викладене вище дозволяє дати таке визначення розглядуваної касаційної підстави: одностороннім та неповним є дізнання, попереднє чи судове слідство, за яких не встановлені будь-які обставини, що входять в предмет доказування, не притягнуті, не використані чи неправильно використані докази, що з достовірністю встановлюють наявність або відсутність цих обставин.

5. НЕВІДПОВІДНІСТЬ ВИСНОВКІВ СУДУ, ВИКЛАДЕНИХ У ВИРОКУ, ФАКТИЧНИМ ОБСТАВИНАМ СПРАВИ

Як самостійну касаційну підставу ст.369 КПК передбачає невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи. Усі матеріали, що надійшли до касаційної інстан-

ції, судді перевіряють і оцінюють з погляду відповідності висновків, сформульованих у вирокі, тим даним, котрі в дійсності були встановлені. При цьому касаційна інстанція не може встановлювати будь-які нові факти, нові обставини, а лише обмислюється даними, встановленими судом першої інстанції, доказаністю дій, застосованих до засудженого раніше.

Невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи може виявлятися в різних формах, а саме: у наявності суттєвих доказів, які суперечливі в своїй основі; у неспіттвердженні висновків суду першої інстанції встановленими доказами; у неправильній оцінці наявних доказів, що призвело до сумнівних висновків; у суттєвих протиріччях саме висновків суду. Дана касаційна підстава тісно пов'язана з оцінкою доказів у касаційній інстанції. Мова йде про невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи у тих випадках, коли й попередні розслідування, й судовий розгляд проведені повно і всебічно, а в матеріалах справи не виявлено суттєвих порушень кримінально-процесуального закону; однак висновки суду відносно фактичної сторони справи, котрі частіше за все стосуються недоліків в оцінці зібраних по справі доказів, ставлять під сумнів правосудність вироку. Ці недоліки полягають у неправильності встановлення доброякісності доказів або неправильності висновків, що впливають із оцінки кожного доказу окремо або усіх доказів у сукупності. Невідповідність висновків суду, викладених у вирокі, фактичним обставинам справи може виразитись і в інших формах, наприклад у відсутності у вирокі мотивації, що позбавляє вищестоящий суд можливості вирішити, чому суд першої інстанції дійшов таких, а не інших висновків, а також перевірити законність та обґрунтованість вироку. В юридичній літературі пропонується й інше визначення даної підстави: "Не відповідаючим фактичним обставинам справи є той вирок, котрий містить прогалини - відображає не всі існуючі по справі обставини, встановлені в судовому засіданні, а певну їх частину"¹. Таким чином, вказане визначення касаційної підстави зводить його фактично до немотивованості вироку, до його дефектів.

¹Советский уголовный процесс / Под ред. Л.М. Карнеевой, П.А. Лупинской, И.В. Тыричева. - М., 1980. - С. 417.

Касаційна підстава, яка розглядається, тісно пов'язана в практичному застосуванні з іншими підставами. Характерним у цьому плані є визначення Судової колегії по кримінальних справах Верховного Суду України по справі Міндруля, в якому вказано: "Попереднє слідство по справі проведено неповно, а викладені у вирок висновки суперечливі і не відповідають фактичним обставинам справи... Суд у вирок вказує, "що дії підсудного не можуть кваліфікуватися за п. "ж" ст.93 КК України як вбивство з наміром приховати інший злочин /зґвалтування/, оскільки такий злочин може бути здійснений тільки з прямим умислом, а характер здійсненого злочину - зґвалтування, а також обставини, за яких здійснено вбивство, не засвідчують того, що підсудний мав прямий умисел на вбивство з наміром приховати зґвалтування. Висновок суду відносно того, що вбивство потерпілої було здійснено з непрямим умислом, неправильний, бо він суперечить матеріалам справи. Встановлено, що засуджений з великою силою і на тривалий час придавив шелепу чотирьохрічній дівчинці, закриваючи їй рот і ніс, щоб вона не кричала, і що він розумів суспільно-небезпечний характер своїх дій і свідомо їх допускав"¹.

Така неповнота розслідування справи, а також невідповідність висновків суду фактичним обставинам справи потягли за собою неправильну кваліфікацію дій засудженого.

У працях, присвячених розгляду даної касаційної підстави, вказується на те, що не завжди проводиться чітка межа між неповнотою розслідування справи і невідповідністю висновків суду, викладених у вирок, фактичним обставинам справи². Остання підстава тлумачиться в ракурсі недоліків матеріалу доказів. При деякій схожості цих підстав все-таки між ними є суттєва різниця, суть якої полягає в тому, що при неповності та односторонності встановлюються упущення в дослідженні обставин, що підлягають доведенню, а також недостатність доказів, зібраних по справі, для кваліфікації злочину і рішення інших питань, або поверхове, одностороннє дослідження наявних доказів. При невідповідності висновків суду, викладених у вирок, фактичним обставинам справи, має місце збитковість /порочність/ саме висновків суду, неправильна оцінка обставин справи або суперечливість висновків суду встановленим у справі обставинам. Така невідповідність стає очевидною, оскільки

¹Радянське право, 1973. - № 5. - С.101-102.

²Див.: Нотовиловкер Я.О. Неправильное установление фактической стороны дела как кассационное основание // Сов. юстиция. - 1967. - № 2. - С.9.

вона впливає з наявних і додатково поданих матеріалів. Нерідко ці касаційні підстави настільки тісно переплітаються, що їх важко розмежувати. Так, по справі Сидорука вказано: "Обвинувальний вирок, якщо він обґрунтований на суперечливих свідченнях свідків, які не погоджуються з фактичними обставинами справи, підлягає скасуванню". Закінчується це визначення такими словами: "Із викладеного видно, що судове слідство по справі проведено неповно, внаслідок чого вказані обставини, які мають суттєве значення для справи, залишилися недослідженими"¹, а тому вирок по даній справі скасовано і справа направлена на новий судовий розгляд.

Слід відмітити, що формулювання звинувачення в більшості випадків не відповідає фактичним обставинам справи, якщо суди не беруть до уваги обставини, що суттєво впливають на його висновки. Такі випадки можливі тоді, коли висновки суду, викладені у вироку, містять суттєві протиріччя по питаннях щодо винності чи невинності засудженого /оправданого/, застосування кримінального закону або визначення вибраної міри покарання.

Стаття 369 КПК України передбачає незадовільність мотивації звинувачення у тих випадках, коли висновки суду не підтвержені встановленими в судовому слідстві доказами, або самі докази, що використані при мотивації, суперечливі. Внаслідок цього такі прогалини або інші недоліки у самій мотивації вироку сталять під сумнів звинувачення в цілому. В результаті, мотивація вироку служить встановленню істини, бо вона, як вірно відмічає П.Ф.Пашкевич, є зовнішнім вираженням обґрунтованості вироку і дозволяє "чітко бачити хід мислення суддів від доказів до тих висновків і рішень, які записані у вироку"².

При встановленні невідповідності висновків суду, викладених у вироку, фактичним обставинам справи касаційна інстанція скасовує вирок і направляє справу на додаткове розслідування або судове слідство з конкретними вказівками щодо шляху усунення допущених помилок.

ІСТОТНІ ПОРУШЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНУ

"Дотримання процесуальної форми, - відмічає М.І.Бажанов, -

¹ Бюл. Верхов. Суда ССРС. - 1970. - № 4. - С.21-24.

² Пашкевич П.Ф. Объективная истина в уголовном судопроизводстве. - М., 1961. - С.138.

при розгляді справи вищестоящим судом гарантує правильну перевірку законності і обґрунтованості вироку, закріплює авторитет радянського суду, забезпечує виховне значення його діяльності, охороняє права та законні інтереси сторін, що беруть участь у справі, зокрема підсудного¹. Треба відмітити, що будь-які відхилення від вимог процесуальних правил, порушення закону підривають авторитет правосуддя і в принципі є недопустимими; однак обов'язкове скасування вироку законодавець пов'язує з суттєвими порушеннями, тобто з такими, "які обмежили засудженого в здійсненні його права на захист, або обмежили права потерпілого, цивільного позивача та цивільного відповідача, або інакше перешкождали або могли перешкодити суду об'єктивно, повно і всебічно розглянути справу і винести законний і обґрунтований вирок" /ч.1 ст.370 КПК України/. Внаслідок того, що подібні порушення потягли або могли потягти винесення незаконного вироку, кримінально-процесуальний кодекс відносить їх до безумовних підстав скасування вироку.

Істотним є порушення кримінально-процесуального закону і в тому випадку, коли обмежені права і законні інтереси учасників процесу, і ця обставина відобразилась або могла відобразитися на правильності розгляду справи, або законність і обґрунтованість вироку поставлені під сумнів. Але розуміється, що такий висновок касаційною інстанцією повинен бути належно мотивований.

У процесуальній літературі пропонується компромісне рішення про суттєвість порушень кримінально-процесуального "При визначенні істотності, - пише Г.А.Брофеев, - слід брє увагу причину процесуального порушення. Наприклад, якщо який суд встановить, що в протоколі судового засідання немає запису про надання підсудному останнього слова, то треба з'ясувати, чому запис про це відсутній, і переконатися в дійсності порушення. В практиці зустрічаються випадки, коли останнє слово, яке належалося підсудному, не відображено секретарем у протоколі судового засідання. В даній ситуації у наявності процесуальне порушення, але не те, яке вбачається з протоколу, а інше - неакуратність секретаря судового засідання. За викладених умов воно не буде істотним, бо ні в якій мірі не відобразилось на правильності вироку"².

¹Бажанов В.И. Проверка законности и обоснованности определенных вышестоящих судов: Процессуальные нарушения как основания отмены определения // Уч. зап. Вып. VI. - Харьков, 1955. - С.90.

²Брофеев Г.А. Суттєвність порушення у кримінально-процесуальному законі як основаніє пересмотра приговора. Приміщення норм процесуального права. - Свердловск, 1977. - С.142.

Визнати правильним влучення рішення даного питання не можна. Перш за все, не зрозуміло, яким чином Г.А.Срофеев пропонує вищестоящим судам з'ясувати причину помилки: чому в протоколі судового засідання відсутній запис останнього слова підсудного, чому випала з протоколу ціла частина судового розгляду? Що для цього пропонується – визивати до суду секретаря судового засідання, чи головуючого, чи самого підсудного? Що і з чим в такому випадку повинна порівнювати касаційна інстанція, якщо протокол судового засідання не відображає його ходу? До того ж в касаційній скаргі засуджений може вказувати на помилки та неправильність проведеного розслідування, про які він указував у своєму останньому слові.

Закон /ст.370 КПК України/ передбачає скасування вироку не тільки при безпосередньому впливі на вирок допущених порушень, але і в тих випадках, коли такий вплив є можливим. Скасовуючи вирок по даній підставі, касаційна інстанція не зобов'язана обґрунтовувати зв'язок встановленого процесуального порушення з несправедливістю вироку /суд вищестоящий у такому випадку не зобов'язаний обґрунтовувати неправильність вироку по суті/. Досить у визначенні про скасування вироку вказати, чому допущені процесуальні порушення викликають сумнів відносно правильності вироку.

Цей погляд не новий, він розвиває існуючі в процесуальній літературі пропозиції відносно того, що в інтересах зайвого формалізму та необґрунтованої ломки правосудних вироків було б доцільним вказати в законі, що не може бути скасований правильний по суті вирок по одному лише формальному розумінню. По цьому питанню В.П.Маслов писав: "Значний інтерес являє собою практика застосування наглядними інстанціями таких підстав до скасування вироку, як винесення вироку незаконним складом суду і розгляд справи без участі захисника у випадках, коли за законом його участь обов'язкова. Якщо дане порушення не вплинуло на винесення вироку, який є правильним по суті, то немає підстав для його скасування в порядку нагляду"¹. Неумісність такої позиції критикувалась в літературі², слід тільки додати, що подібне спрощення приведе до порушення прав учасників процесу, а в решті решт – до порушення за-

¹Маслов В.П. Пересмотр уголовных дел в порядке надзора в советском уголовном процессе. – М.: Юрид.лит., 1965. – С.41.

²Див., наприклад: Грун А.Я. Пересмотр приговоров в порядке судебного надзора. – М.: Юрид. лит., 1969. – С.50.

конності. Тому ніякі відступи від кримінально-процесуальної форми не можна поєднувати "боротьбою з судовою тяганиною", "зайвим формалізмом", "надмірною казуїстикою" та ін.

Частина 2 ст. 370 КПК України визначає перелік безумовних підстав до скасування вироку: 1/ якщо справа не була припинена при наявності підстав, передбачених ст. 282 діючого кодексу; 2/ якщо справа розглядалась у незаконному складі суду; 3/ якщо справа розглядалась у відсутності підсудного в тому випадку, коли за законом його участь необхідна; 4/ якщо справа розглядалась без участі захисника в тому випадку, коли за законом його участь обов'язкова; 5/ якщо справа розглядалась без участі перекладача в тому випадку, коли підсудний не володів мовою, на якій велось судочинство; 6/ якщо порушена тасмиця наради суддів у нарадчій кімнаті; 7/ якщо вирок не підписаний будь-ким із членів суду; якщо в справі відсутній протокол судового засідання або якщо він не підписаний головуючим або секретарем; 8/ якщо судом порушені вимоги статтей цього кодексу, які встановлюють: відкритий судовий розгляд справи, обов'язковість пред'явлення звинувачення і пред'явлення звинуваченому матеріалів попереднього слідства, незмінність складу суду по справі; надання підсудному права на захисну промову при відсутності захисника, а також надання підсудному останнього слова.

НЕПРАВИЛЬНЕ ЗАСТОСУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ

Однією з підстав до скасування або зміни вироків є неправильне застосування кримінального закону. Ст. 371 КПК України встановлює такі форми цієї підстави: 1/ незастосування судом кримінального закону, який підлягає застосуванню; 2/ застосування кримінального закону, який не підлягає застосуванню; 3/ неправильне тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту.

Усі ці форми не можна розглядати ізольовано, вони взаємопов'язані, через те що у випадку застосування закону, який не підлягає застосуванню, суд припускає помилку і в тому, що не застосовує закон, який підлягає застосуванню, а ці порушення є наслідком неправильного тлумачення закону, яке суперечить його точному змісту. Дана касаційна підстава тісно пов'язана з іншими підставами. У судовій практиці частіше за все такий взаємозв'язок просліджується з неповнотою та односторонністю попереднього або судового слідства, або з невідповідністю призначеного судом покарання тяжкості

злочину і особі засудженого. Неправильне застосування кримінального закону знаходиться в тісному зв'язку і з такою підставою, як невідповідність висновків суду, викладених у вироку, фактичним обставинам справи, бо правильне встановлення фактичних обставин справи утворює необхідну передумову для правильного застосування кримінального закону. Суд може вірно оцінити факти, описані у вироку, а також правильно застосувати кримінальний закон, однак самі по собі ці факти можуть бути викривлені в їх правових ознаках. Іншими словами, вони можуть не відображати об'єктивно існуючі факти, не відповідати зібраним по справі доказам.

Зусилля касаційної інстанції повинні бути спрямовані на перевірку правильності кваліфікації здійсненого злочину, через те що це питання є головним у виборі конкретної кримінально-процесуальної норми при кваліфікації здійсненого суспільно-небезпечного вчинку. Такий вибір касаційна інстанція може визнати об'єктивним, точним, правильним, але може визнати і помилковим.

Слід підкреслити, що забезпечення правильного застосування законів теж відноситься до завдань кримінального судочинства. Одним із способів розв'язання цього завдання є вірна юридична кваліфікація здійсненого злочину, тобто встановлення і юридичне закріплення точної відповідності між ознаками здійсненого вчинку і ознаками складу злочину, передбаченого кримінально-правовою нормою¹.

Кваліфікація злочину здійснюється на усіх стадіях кримінально-процесуального судочинства, через те що всі форми та методи, що регулюються кримінально-правовим законом, спрямовані на встановлення об'єктивної істини. Завдання ж касаційної інстанції полягає в тому, щоб перевірити, чи відображає вирок ті обставини, які дійсно мали місце, і чи надана цим обставинам правильна відповідно до закону політична та правова оцінка, тобто чи відображає вирок об'єктивну істину. "Кваліфікація злочину, - пише Б. А. Курінов, - це дуже динамічний процес, який на різних етапах розгляду кримінальної справи має окремі особливості та специфіку"². Дійсно це так, бо в процесі розслідування та розгляду справи відповідні органи держави йдуть від незнання до повного та всебічного знання, від мінімуму фактів про здійснений злочин до цілком достатнього,

¹ Див.: Кудрявцев В. Н. Теоретические основы квалификации преступлений. - М.: Госюриздат, 1963. - С. 8.

² Курінов Б. А. Научные основы квалификации преступлений. - М.: Изд-во МГУ, 1976. - С. 9.

достовірного обсягу доказів, які дозволяють винести постанову про притягнення особи до кримінальної відповідальності, потім - обвинувальний висновок, вирок, касаційну ухвалу.

Правильно кваліфікований злочин завжди припускає встановлення його факту з індивідуальними особливостями та ознаками, які законодавець указав в конкретній статті Особливої частини Кримінального кодексу України як суттєві, і одночасно типових ознак усіх злочинів даного виду. Тому касаційна інстанція, перевіряючи законність та обґрунтованість вироку під призмою неправильного застосування кримінального закону, повинна встановити такі моменти: чи застосовані ті стаття, частина, пункт окремої статті або кількох статей, які охоплюють здійснений злочин.

Надбільш типові помилки допускаються судом першої інстанції при застосуванні норм Особливої частини Кримінального кодексу. Вони виявляються в різних формах: в неправильному тлумаченні таких оцінюваних понять, як виключний цинізм, або особливе нахабство при хуліганстві; у недостатньо чіткому встановленні напрямку умислу особи, яка здійснила злочин; у підміні необережної форми вини навмисною; у невмінні розмежити розбій від пограбування, просту крадіжку від адійсної з кваліфікуючими ознаками.

Часто неправильне застосування кримінального закону виявляється в порушенні певних статей Загальної частини Кримінального кодексу, наприклад: застосування принципу поглинення замість принципу складання покарання, невиключення в термін позбавлення волі часу знаходження обвинуваченого під вартою; необґрунтоване визнання підсудного особливо небезпечним рецидивістом та ін. Касаційна підстава, яка розглядається, може виразитись і у неправильному застосуванні норм цивільного права, скажімо, при вирішенні питання про відшкодування збитків, спричинених злочинцем.

Часто касаційна інстанція змінює вирок через те, що нижчестоящі суди порушують вимоги закону про індивідуалізацію покарання, урахування характеру і ступеня суспільної небезпечності здійсненого злочину, особистості винного і обставин, пом'якшуючих або обтяжуючих відповідальність.

НЕВІДПОВІДНІСТЬ ПРИЗНАЧЕНОГО СУДОМ ПОКАРАННЯ ТЯЖКОСТІ ЗЛОЧИНУ ТА ОСОБІ ЗАСУДЖЕНОГО

Вивчення особи обвинуваченого визначається тими завданнями, які вирішуються відповідними органами на попередньому розслідуванні й судовому розгляді.

Вивчення касаційною інстанцією відповідності призначеного судом покарання тяжкості злочину і особі засудженого – це не тільки перевірка даних, отриманих в стадії попереднього розслідування і судового розгляду, а самостійний аналіз наявних відомостей про засудженого: його відношення до навчання та праці, поведінка в побуті й вільне проведення часу; наявність або відсутність минулої злочинної діяльності; емоційно-вольові якості та інші психологічні властивості.

Кримінальний закон надає суду можливість по кожному окремому випадку диференційовано визначити покарання особі, яка винна у здійсненні злочину. Вид і розмір покарання повинні відповідати тяжкості здійсненого злочину, особі засудженого, визначатися в суто індивідуальному порядку, з урахуванням як обтяжуючих, так і пом'якшуючих вину обставин.

При призначенні покарання суд внаслідок повного і всебічного дослідження справи ураховує характер і ступінь суспільної небезпечності здійсненого злочину, особу винного і обставини справи, пом'якшуючі та обтяжуючі відповідальність. Порушення цих правил і складає таку касаційну підставу, як невідповідність призначеного судом покарання тяжкості злочину і особі засудженого, яке розкривається в ст. 372 КПК України, де вказано: "Не відповідаючим тяжкості злочину і особі засудженого визнається таке призначене судом покарання, яке хоч і не виходить за межі, встановлені відповідною статтею кримінального закону, але за своїм розміром є явно несправедливим як внаслідок м'якості, так і суворості покарання". Дана касаційна підстава взаємопов'язана з іншими підставами, але наявність її встановлюється лише при умові, що справа розглянута повно і всебічно; висновки суду, викладені у вирокі, відповідають фактичним обставинам справи, злочин правильно кваліфікований, вимоги кримінально-процесуального закону не порушені, а вирок визнається незаконним і необґрунтованим внаслідок того, що суд першої інстанції необ'єктивно підійшов до встановлення обставин справи, не урахував усі дані, які характеризують особу підсудного, або неправильно їх оцінив. Наслідком такого підходу є явно несправедлива, невідповідна тяжкості злочину і особі засудженого міра покарання.

Статті Кримінального кодексу України передбачають широкий діапазон підбору санкції, яка застосовується до конкретного злочину. Однак не завжди за один і той же злочин треба застосовувати однотипне покарання. Невідповідність покарання здійсненому

злочину і особі засудженого має місце і в тому випадку, якщо кримінальний закон застосований правильно, покарання призначене в межах санкції статті, яка застосована до засудженого, однак з урахуванням обставин здійсненого злочину і самої особи підсудного застосоване покарання є занадто важким /або м'яким/.

Нерідко невідповідність призначеного судом покарання тяжкості злочину і особі засудженого є наслідком неправильної кваліфікації злочину, іноді вона пов'язана безпосередньо з неповнотою або односторонністю попереднього або судового слідства. У більшості випадків касаційна інстанція змінити вирок не може: справа повинна бути направлена на нове попереднє розслідування або судовий розгляд. Зміна вироку за даною касаційною підставою можлива, якщо при цьому не обтягується стан засудженого, а також якщо внаслідок зміни вироку суттєво не порушується його право на захист, не відбувається суттєвої зміни характеру звинувачення.

Кримінально-процесуальний закон визначає важливе положення, яке є гарантією виносення законного і обґрунтованого вироку: встановлення обставин, які відносяться до особи підсудного. В п.5 ст.324 КПК України визначено, що при постанові вироку судом повинно бути вирішено питання і про те, чи є обтяжуючі або пом'якшуючі відповідальність підсудного обставини і які саме. Такі обставини вказані в ст.40 і 41 Кримінального кодексу, але конкретизуються вони стосовно до певної справи. Ст.303 КПК Росії не передбачає аналогічного правила, тому в літературі висловлюються справедливі нарікання відносно процесуальної регламентації порядку вирішення питання про визначення покарання¹.

Важливим для встановлення невідповідності призначеної судом міри покарання особі засудженого є і те, в якому обсязі у вирокі слід проводити аналіз особи підсудного. У свій час по даному питанню Пленум Верховного Суду СРСР у постанові від 30 червня 1969 року "Про судовий вирок" дав пояснення, що у вирокі необхідно вказувати, які обставини, свідчать про характер і ступінь суспільної небезпечності злочину, а також про особу винного, урахувані судом при визначенні міри покарання. Посилання лише на те, що покарання визначено "з урахуванням особи винного", є непереконливим і недостатнім.

¹ Див.: Мартинлик Е. Изучение личности подсудимого судом // Сов. вестник. - 1971. - № 9. - С.14.

Ретельне дослідження у вирокі даних про особу підсудного надає касаційній інстанції можливість перевірити, чи відповідає визначене покарання особі засудженого і тяжкості здійсненого ним злочину; чи сприяє вичерпному і повному дослідженню обставин справи; чи допомагає правильному вирішенню питань, які виникають у процесі виконання вироку. Остання обставина має важливе значення, через те що, аналізуючи докази в їх сукупності і кожен окремо, порівнюючи їх з вибраною мірою покарання і загальними вимогами кримінального закону про визначення покарання, суди другої інстанції тим самим визначають не просто найбільш підходящу, доцільну міру покарання, яка відповідає особі засудженого, вони визначають таку міру, яка, крім рішення інших завдань кримінального судочинства, сприяє перевихованню засудженого, відновленню його морально-психологічних якостей, виробленню вірної соціальної позиції.

Навчальне видання

БОГОСЛОВСЬКА Людмила Олексіївна

ПІДСТАВИ ДО СКАСУВАННЯ АБО ЗМІНИ ВИРОКІВ,
ЯКІ НЕ НАБРАЛИ ЗАКОННОЇ СИЛИ

Конспекти лекцій

Відповідальний випусковий В.М.Хотенець

Редактор С.І.Божко

Коректор Є.Б.Бланк

План 1996, поз. ІВ

Підп. до друку .08.08.95. Формат 60x84 1/16. Папір друк. №2.
Друк офсетний. Умов. друк. арк. 2,1. Облік.-вид. арк. 2,04.
Вид. № 158. Тираж 1000 прим. Зам. № 518. Ціна договірна.

Національна юридична академія України.
310024 Харків, вул. Пушкінська, 77.

АТ Поліграфічна фірма "Прінтал".
310093 Харків, вул. Свердлова, 115.